

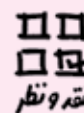

اشاره

در سال های اخیر، به ایجاد فضاهای سبز و بوستان ها به منزله ریه های تنفسی شهر و مکانی برای تعاملات اجتماعی و گذران اوقات فراغت اقشار مختلف مردم در کلان شهرها، به ویژه تهران، توجه شده است. مدیریت شهرداری تهران در سال های اخیر اقداماتی مؤثر به منظور افزایش سرانه فضاهای سبز شهر تهران داشته است که از آن جمله می توان به گسترش فضاهای سبز حاشیه بزرگراه ها برای زیباسازی بدنه شهری، احداث بوستان های بزرگ و موضوعی و دیگر فضاهای سبز شهری اشاره کرد که در ارتقای موقعیت زیست محیطی شهر و کاهش آلودگی های محیطی و ایجاد فضاهایی برای گذران اوقات فراغت و گردشگری و تفریحی مؤثر بوده اند. در این میان، احداث بوستان های موضوعی، از جمله بوستان کودک، از مواردی است که اخیراً شهرداری تهران در برنامه کار خود قرار داده است. برای نیل به این مهم، همکاری همه جانبه مدیران، محققان، برنامه ریزان و طراحان شهری برای دستیابی به اهداف اصلی احداث چنین بوستان هایی - تخصصی و موضوعی - ضروری به نظر می رسد.

این پژوهش با هدف بررسی و عرضه اصول و ضوابطی انجام شده است که برای طراحی و احداث بوستان های کودک بایستی مد نظر قرار گیرد. این مطالعه با بررسی کتب و مقالات موجود و بررسی اجمالی مکان های بازی کودکان در بوستان های موجود در مناطق ۲۲ گانه شهرداری تهران به دست آمده است. امید است که با به کار گیری این اصول و ضوابط بتوان گامی مهم در جهت طراحی و احداث بوستان های موضوعی برداشت.

کلیدواژه ها: فضای سبز، بوستان شهری، اصول و ضوابط و طراحی بوستان کودک.

نقره و نظر

در میان تقسیمات فضای سبز، فضای سبز شهری را بر مبنای چگونگی مالکیت می توان در سه گروه اصلی طبقه بندی کرد:

- فضای سبز خصوصی (باغ های مشمر و غیر مشمر، زمین های کشاورزی و باغچه های خصوصی)؛

- فضای سبز نیمه خصوصی (فضاهای سبز ورزشی، فضای سبز بیمارستان ها، برخی ادارات و مراکز فرهنگی، پادگان های نظامی و مانند آن)؛

- فضای سبز عمومی: مهم ترین و تأثیر گذارترین گروه از فضاها و عناصر سبز شهری که در این گروه قرار دارند، موارد ذیل را شامل می شود:

جنگل ها و پارک های شهری، بلوارها، ردیف کاری های پیرامون خیابان ها، میدان های سبز، باغ های گیاه شناسی و نظایر آن.

از این حیث بوستان کودک در زمره تقسیمات فضاهای سبز عمومی بوستان ها و پارک های شهری قرار می گیرد.

عناصر سبز شهری از جمله فضاهای سبز عمومی، در مقیاس خرد، قادرند عملکردهایی متفاوت را در کالبد شهر عهده دار شوند. از جمله این عملکردها می توان به موارد زیر اشاره کرد:

- تفکیک مناطق شهری (مسکونی، تجاری، صنعتی، تفریحی و مانند آن)؛

نتیجه‌گیری از تمامی اطلاعات در مرحله شناخت و امکانات و محدودیت‌های موجود در سایت مورد طراحی، طرح نهایی بوستان می‌بایست ارائه شود.

معرفی بوستان کودک

گسترش فزاینده کلان‌شهر تهران و متعاقباً رشد پیامدها و تأثیرات جمعیتی و توسعه‌ای آن برای کودکان، پراکندگی و گاه فقدان انسجام لازم در خدمات و برنامه‌های حوزه کودکان لزوم برنامه‌ریزی برای ایجاد و گسترش فضاهایی در شهر به‌منزله محیطی امن، سالم و رشددهنده برای کودکان با طرح احداث بوستان موضوعی کودک با بازنگری بر وضعیت فعلی بوستان‌های شهری ضرورت دارد که بخشی از آن‌ها مکانی برای بازی کودکان در نظر گرفته شده است.

بر همین اساس، یکی از طرح‌هایی که در کشورهای مختلف دنیا و تحت تأثیر همین دغدغه‌ها و نگرانی‌ها طراحی و اجرا شده است، طرح «بوستان کودک» و «شهر دوستدار کودک» است.

کودک» است تا شهرها با مشارکت فعال مردم و بازنگری و پیاده‌سازی استانداردها، به محیطی بهتر برای زندگی با کیفیت کودکان در وجوه مختلف تبدیل شوند.

از این‌رو، بوستان کودک از جمله بوستان‌های شهری است که برای طراحی

در آن‌ها بخشی از بوستان‌های شهری در طراحی کلی بوستان در نظر گرفته شده‌اند. از این حیث، کمبود و فقدان بوستان‌های موضوعی برای بهره‌مندان خاص، به‌ویژه کودکان با گروه‌های سنی مختلف، با عنوان «بوستان کودک» احساس می‌شود و ضروری است که این مهم سرلوحه کار مدیران، طراحان و برنامه‌ریزان در امر احداث بوستان‌های شهری خصوصاً بوستان‌های موضوعی با در نظر گرفتن اصول و ضوابط خاص طراحی، قرار گیرد.

در روش تحقیق، باید نقش و حضور تمامی عوامل و نیروهایی که به‌نحوی - چه مثبت و چه منفی - ممکن است بر فرایند برنامه‌ریزی، طراحی و احداث فضاهای سبز مؤثر باشند، دقیقاً شناسایی شوند و مورد توجه قرار گیرند. از این‌رو، در نخستین مرحله از تحقیق دربارهٔ کم‌وکیف فضای پیرامون شهرها و فضای سبز شهری باید به چهار زمینهٔ مشخص توجه شود:

● شناخت ساختار بومی منطقه (اقلیم، منابع آب‌های سطحی و زیرزمینی، منابع خاک، توپوگرافی، رویش طبیعی، حیات‌وحش، بررسی سیمای محیط طبیعی، چشم‌اندازها و پدیده‌های طبیعی خاص که ارزش حفاظتی دارند، چشم‌اندازهای آسیب دیده و نوع آسیب، گردشگاه‌های طبیعی و تحلیل بوم‌شناختی منطقه مطالعاتی)

● شناخت کیفیت محیط زیست

● شناخت محیط اجتماعی

● شناخت ساختار و ویژگی‌های اقتصادی منطقه.

مرحله بعدی تحقیق، بررسی و تحلیل همهٔ داده‌ها و نقشه‌هاست که نهایتاً با

تفکیک کاربری‌های مختلف و به‌ویژه کاربری‌هایی که در تعارض با یکدیگرند

● جلوگیری از تراکم ساختمان‌ها و بلوارها

● برجسته‌سازی خطوط اصلی شهر.

معماری فضای سبز و مقولهٔ پارک‌سازی فعالیتی هدف‌دار است که برای نیل به آن، نخست باید به برنامه‌ریزی و طراحی پرداخت و سپس، وارد مراحل اجرایی شد. گرچه ممکن است فضای سبز در محیط‌های شهری عملکردها و بازدهی‌های مختلفی داشته باشد. دستیابی به این اهداف زمانی میسر می‌شود که برنامه‌ریزی و طراحی فضای سبز شهری برای رسیدن به آن‌ها صورت گرفته باشد؛ از این‌رو، نخست باید عملکردهای فضای سبز با دقت تمام شناسایی شوند.

به‌طور کلی، هدف از بهسازی چشم‌اندازهای طبیعی و توسعهٔ فضای سبز شهری را باید حفاظت از فضاهای طبیعی و سبز موجود، افزایش توان و بازدهی محیط زیست، تقویت پایداری سیستم‌های طبیعی و ارتقای کیفیت محیط زیست در قلمرو بومی شهرها دانست.

روش تحقیق حاضر مجموعه‌ای است از مطالعهٔ کتب، مقالات و پایان‌نامه‌های مرتبط با موضوع و نمونه‌های موردی جهانی، بازدیدهای میدانی از بوستان‌های شهری احداث شده در سطح مناطق ۲۲گانهٔ شهرداری تهران، و مصاحبه با کارشناسان مجرب و ذی‌ربط.

پژوهش حاضر مجموعه‌ای است از نتایج کار و تجارب به‌دست آمده از احداث بوستان‌های شهری در سطح مناطق شهرداری تهران که زمین‌های بازی کودک

یکی از طرح‌هایی که در کشورهای مختلف دنیا و تحت تأثیر همین دغدغه‌ها و نگرانی‌ها طراحی و اجرا شده است، طرح «بوستان کودک» و «شهر دوستدار کودک» است تا شهرها با مشارکت فعال مردم و بازنگری و پیاده‌سازی استانداردها، به محیطی بهتر برای زندگی با کیفیت در وجوه مختلف تبدیل شوند

اصول و ضوابط طراحی بوستان کودک

شهرزاد مهرمند

کارشناس ارشد طراحی محیط زیست

و احداث آن رعایت اصول و ضوابط خاص در جهت دستیابی به اهداف احداث چنین بوستان‌هایی الزامی است. در ادامه، با نگاه و مروری اجمالی به اهداف اصلی احداث بوستان‌های کودک، ویژگی‌ها و نکاتی که بایست برای احداث چنین بوستان‌هایی مدنظر قرار داد، بیان می‌شود.

اهداف اصلی احداث بوستان‌های کودک

- برخورداری از امنیت اجتماعی لازم؛ احداث مجموعه‌ای ویژه برای تفریح و سرگرمی و بازی کودکان؛
- احداث مجموعه‌ای برای معرفی و آشنایی کودکان با طبیعت و ارزش‌های محیطی؛
- احداث مجموعه‌ای ویژه برای ارتباطات آموزشی کودکان با همیاری آموزش و پرورش و شهرداری؛
- ایجاد فضاهای باز تفریحی برای ارتباط مستقیم و استاندارد کودکان در رده‌های سنی خردسالان و کودکان با عناصر طبیعی آب، خاک، ماسه؛

وجود

فاصله کافی بین

پارک و منازل مسکونی و دسترسی‌های محلی، سواره و پیاده ایمن به بدنه مسکونی و ورودی‌های مناسب را بایست مدنظر قرار داد

- برخورداری از حداقل آلودگی صوتی و زیست‌محیطی.

ویژگی‌ها و اصول و ضوابط احداث بوستان کودک

- در زمینی به وسعت حداقل ۵ هزار متر مربع تا حداکثر یک هکتار و واجد کاربری بازی کودکان باشد.

- عموماً بوستان‌ها با مساحت کمتر از یک هکتار برای بهره‌برداری شهروندان محل با جمعیت ۲۴۰۰ نفر، برآورد شده است.

- بوستان‌ها با مساحت یک هکتاری نیز برای بهره‌برداری شهروندان محل، به‌طور متوسط جمعیت حوزه، ۴۸۰۰ نفر برآورد شده است.

- مکان‌یابی در پارک‌های کودک از اهمیت بالایی برخوردار است.

- نبود همجواری مستقیم با بزرگراه‌ها و خیابان‌های اصلی و وجود فاصله کافی بین پارک و منازل مسکونی و دسترسی‌های محلی، سواره و پیاده ایمن به بدنه مسکونی و ورودی‌های مناسب را بایست مدنظر قرار داد.

- انتخاب مکان‌هایی با امنیت اجتماعی معقول و حداقل آلودگی‌های صوتی و زیست‌محیطی نیز از دیگر نکات مهم است.

- وسعت زمین بازی بین ۲۰ تا ۳۰ درصد سطح پارک، وسعت معابر ۱۵ تا ۲۰ درصد و وسعت فضای سبز ۵۰ درصد وسعت کل محوطه باشد.

- استفاده از پوشش‌های گیاهی مناسب و متنوع به جای استفاده از گونه‌های

سمی، حساسیت زا و خاردار تا شرایط لازم را برای ایجاد محیطی امن، سرزنده و زیبا؛ البته چشم‌اندازهای

زیبای بصری را برای کودکان و والدین فراهم کند.

- کاشت گیاهان سایه‌گستر و ایجاد دیواری از فضای سبز به‌منظور تأمین عایق صوتی و محصور کردن کودکان نیز مناسب است. به‌نحوی که امکان ورود کودکان به این فضاها به سهولت وجود داشته باشد.

- کیفیت دید و منظر در این باغ به‌گونه‌ای است که گستره دید در همه جهات فراخ باشد و امکان نظارت و حفظ امنیت و سلامتی وجود داشته باشد.

- ایجاد تنوع رنگی و استفاده از رنگ‌های شاد و مناسب کودکان در استفاده از تجهیزات و وسایل بازی کودکان را به بازی و فعالیت ترغیب می‌کند و در افزایش شادابی و نشاط کودکان بسیار تأثیرگذار است.

- استفاده از عنصر آب برای پویایی و سرزندگی پارک کودک نیز لازم است.

- اختصاص دادن فضایی برای استقرار و استراحت والدین از ملزومات پارک کودک است.

- استفاده از کفیوش‌ها و مصالح استاندارد برای حفظ سلامتی و ایمنی کودکان در این بوستان بسیار حائز اهمیت است.

- تجهیزات و وسایل بازی موجود، آبخوری و غیره باید براساس ویژگی‌های انسانی، ارگونومی^۱ کودکان، در پارک مستقر شود. به‌طور کلی برای احداث بوستان کودک رعایت مواردی از قبیل استانداردسازی مبلمان شهری، رنگ‌آمیزی مناسب با استفاده از هماهنگی رنگ ویژه کودکان، ایمنی و پاکیزه نگه‌داشتن اماکن، مناسب‌سازی سرویس‌های بهداشتی و ایمن‌سازی معابر الزامی است.

پی‌نوشت

۱. ارگونومی، به بیان ساده روشی است که نیازها، توانایی‌ها و محدودیت‌های جسمی و ذهنی انسان را کانون اصلی طراحی محصولات مورد استفاده مشاغل و محیط اطراف او قرار می‌دهد، تا ضمن تأمین آسایش، سلامت و ایمنی، موجب افزایش کارایی او گردد.

